

ÉRTEKEZÉSEK
A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A III. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZABÓ JÓZSEF,

OSZTÁLYTITKÁR.

IX. KÖTET. XIV. SZÁM. 1879.

EMLÉKBESZÉD

NÉHAŰ

Dr KOVÁCS-SEBESTYÉN ENDRE

LEV. TAG FŐLÖTT.

Dr RÓZSAY JÓZSEF

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1879. ápril 28-án tartott összes ülésén.)

— 2 — Ára 10 kr. — 2 —

MAGYAR TUD.
AKADÉMIA
BUDAPESTEN

BUDAPEST, 1879.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

É R T E K E Z É S E K

a természettudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Az Ozon képződéséről gyors égéseknél. — A polhorai sósforrás vegyelemzése. Th a n. 12 kr. — II. A közép idegrendszer szürke Állományának és egyes idegyökök eredeteinek tájviszonyai. L e n n o s s é k. 12 kr. — III. Az állattenyésztés fontossága s jelenlegi állása Magyarországon. Z l a m á l. 30 kr. — IV. Két új szemmérészeti mód. J e n d r á s s i k. 70 kr. — V. A magnetikai lehajlás megméréseéről. S c h e n z l. 30 kr. — VI. A gázok összenyomhatóságáról. A k i n. 10 kr. — VII. A Szénéleg Kénegről. Th a n. 10 kr. — VIII. Két új kén-savas Káli-Kadmium kettőssónak jegeczalakjairól. K r e n n e r. 15 kr. — IX. Adatok a hagymáz oktanához. R ó z s a y. 20 kr. — X. Faraday Mihály. A k i n. 10 kr. — XI. Jelentés a London- és Berlinből az Akadémiának küldött meteoritekről. S z a b ó. 10 kr. — XII. A magyarországi egyenesröpüek magánrajza. F r i v a l d s z k y. 1 frt 50 kr. — XIII. A féloldali ideges főfájás. F r o m m h o l d. 10 kr. — XIV. A harkányi kénés víz vegyelemzése. Th a n. 20 kr. — XV. A szulinyi ásványvíz vegyelemzése. L e n g y e l. 10 kr. — XVI. A testegyenészet újabb haladása s tudományos állása napjainkban, három kiválóbb köresettel felvilágosítva. B a t i z f a l v y. 25 kr. — XVII. A görcső alkalmazása a közzetanban. K o c h. 30 kr. — XVIII. Adatok a járványok oki viszonyaiboz R ó z s a y. 15 kr. — XIX. A sili-kátok formulázásáról. W a r t h a. 10 kr.

Második kötet. 1870—1871.

I. Az állati munka és annak forrása. S a y. 10 kr. — II. A mész geológiai és technikai jelentősége Magyarországon. B. M e d n y á n s z k y. 20 kr. — III. Tapasztalataim a szeszes italokkal, valamint a dohánynyal való visszaélésekről mint a látompulat okáról. H i r s c h l e r. 80 kr. — IV. A hangrezgés intenzitásának méréséről. H e l l e r. 12 kr. — V. Hő és nehézkedés. G r e g u s s. 12 kr. — VI. A Ceratozamia himsejtjeinek kifejlődése és alkatáról. J u r á n y i. 40 kr. — VII. A kettős torzszülés bonczana. S c h e i b e r. 30 kr. — VIII. A Pilobolus gombának fejlődése- és alakjairól. K l e i n. 15 kr. — IX. Oedogonium diplandrum s a nemzési folyamat e moszatnál. J u r á n y i. 35 kr. — X. Tapasztalataim az artézi szökőkutak furása körül. Z s i g m o n d y. 50 kr. — XI. Néhány Floridea Kristalloidjairól. K l e i n. 25 kr. — XII. Az Oedogonium diplandrum (Jur.) termékenyített petesejtjéről. J u r á n y i. 25 kr. — XIII. Az esztergomi búrányrétegek és a kisczelli tállyag földtanikora. H a n t k e n. 10 kr. — XIV. Sauer Ignác emléke. D r. P o o r. 25 kr. — XV. Görcsövi kőzetvizsgálatok. K o c h. 40 kr.

Harmadik kötet. 1872.

I. A kapaszködő hajózásról. K e n e s s e y. 20 kr. II. Emlékezés Neilreich Ágostról. H a z s l i n s z k y. 10 kr. III. Frivaldszky Imre életrajza. N e n d t v i c h. 20 kr. IV. Adat a szaruhártya gyurmájába lerakodott festanyag ismertetéséhez. H i r s c h l e r. 20 kr. V. Közlemények a m. k. egyetem vegytani intézetéből. D r. F l e i s c h e r és D r. S t e i n e r részéről. Előterjeszti Th a n. 20 kr. — VI. Közleményei a m. k. egyetem vegytani intézetéből, saját maga, valamint D r. L e n g y e l és D r. R o h r b a c h részéről. Előterjeszti Th a n. 10 kr. — VII. Emlékbeszéd Flór Ferencz felett. D r. P ó o r. 10 kr. — VIII. Az ásványok olvadásának új meghatározása

EMLÉKBESZÉD

NÉHAI

Dr KOVÁCS-SEBESTYÉN ENDRE

LEV. TAG FÖLÖTT.

Dr RÓZSAY JÓZSEF

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1879. ápril 28-án tartott összes ülésén.)

BUDAPEST, 1879.

A M. TUD. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

EMLEKBESZÉD

néhai dr. Kovács-Sebestyén Endre fölött.

Dr. Rózsay József,

lev. tagtól.

Nincs emberi tevékenység, mely többfele ismeretet, több dologban gyakorlottságot, de ezenkívül több önmegtagadást igényelne, mint az orvos működése. Jó orvos nemcsak tudományát felölelő, általános műveltségű, hanem ildomos, az emberek testi és morális gyengéivel megküzdeni tudó férfiú is legyen. A ki ily tulajdonokra szert tett, az méltán részesül ama becsülésben, ama megtisztelésben, melylyel a jeles orvost mindenha kitüntették. Sokan magasabb lénynek tekintik, és a legnagyobb lángész is nagy vonzalommal viselkedik az orvosi tudomány és művészet iránt, mely mint a nagy költő mondja, a természetet minden oldalról állítja elénk.

Az orvostan tudomány és művészet. Van orvos, ki egész életén át egy önalkotta vagy más által talált rendszerben leli örömét, hivatásának kútforrását; az ilyen sem gyakorlati eredményekre nem jut, sem a tudomány gyarapítására áldásos tevékenységet nem fejthet ki. A jeles orvos működése egyszerű és harmonicus. És valamint a kitünő festő az által tűnik ki, hogyan alkalmazza kevés festékeit, ép úgy a kitünő orvos egyszerű szerekek nagyot alkothat. Heroicus szereket nem ismer, bízik a természet gyógyerejében. Gyakran semmit sem tesz, hogy rosszat ne tegyen, és minden cselekvésében főelve: medicus curat, natura sanat.

Ha tekintjük mindama orvosokat, kik nagy gyakorlatnak (praxis) örvendettek, kiket a szenvedők mindenünnen felkerestek, kik nagy tekintélyre tettek szert, azokat két cate-

goriába lehet osztani. Az elsőbe tartoznak a tudós orvosok. Ezek vagy abban tündökölnék, hogy tudományuk összességének színvonalán állanak, vagy abban, hogy e tudományt egészben, egyes szakaiban kutatásaik eredményei által gyarapítják. De a tudomány nem egyes emberé, hanem az összességé. Folytonos anyagcserének van alávetve, és időhöz van kötve, egyes szakaiban lassankinti előhaladást mutat; minden század, minden évtizedben új meg új fölfedezésekkel gyarapodik, úgy hogy a régibb és az új kor tudománya közt még hasonlóság sem mutatkozik. Más a művészet. Ez az individualitásban keresendő, magában valami befejezett, késznek képviselője; örökkévaló, mondjuk isteni, és az ó-korban ép oly, talán nagyobb tökélyre vergődött, mint a milyennel akármely későbbi időszakban dicsekedett. Egyedileg művészi orvosok az ó-korban is léteztek, ilyeneket minden század mutathat fel. Az orvos művész minden cselekvényében, teendőinek megítélésében saját egyéniségét veti latba és joggal foglal el ügyfelei közt kiváló helyet.

Ily orvos volt ama tagtárs is, kinek élete folyásáról, működéséről nekem jutott feladatúl emlékbeszédben szólni.

1841-ben Bécsben segédorvos lévén, az ottani közkórházban egy fiatal magyar orvossal ismerkedtem meg, ki mint Piskovits helyettes sebésztanárnak kinevezett tanszéki segédje a bécsi közkórházba jött cursusokat hallgatni. Buzgó tanítványa volt Wattmann, Schuh, Balassa, Rokitanszky, Kolletschka és más tanároknak, s igyekezett oly szakokban, melyek akkor vagy elő sem adattak a pesti egyetemen, vagy pedig itt nem igen bőven tárgyaltattak, magát tökéletesíteni. E fiatal orvos, kivel több cursusban együtt dolgoztam és kivel baráti viszonyba léptem, mely azóta Pesten együttlétünk alatt meg nem szűnt, Kovács-Sebestyén Endre volt.

Kovács-Sebestyén Endre született 1814-ben szeptember hó 27-én, barsmegyei Garamvezekény helységben. Atyja, Kovács-Sebestyén János, garamvezekényi helvét hitvallású lelkész, anyja Miskolczi Zsuzsánna volt. Gyermekeiben szüleinek gondos felügyelete alatt, házias jó nevelésben részesült. 12 éves korában a selmeczi gymnasiumba lépett, később a pápai és azután a komáromi helvét hitvallású gymnasiumban

tanult. Akkor még nem mutatott kitünőbb tehetséget, bár szorgalmas és eszes fiú, komoly irányú, olvasni szerető, minden durvaságtól ment és gyengéd érzésű volt. Tanulótársa volt Tóth Lőrincz semmitőszéki bírónak, kivel már amaz időben jó barátságban volt, melyet Kovács-Sebestyén egész életében ápolt. 1831-ben a debreczeni collegium növendékei közt találjuk őt és itt 1835-ig tartózkodván, gymnasialis tanulmányait és mert atyja publicistát akart belőle képeztetni, a jogi tanfolyamot, bár e pályára magában semmi különös hajlamot nem érzett, jó eredménnyel végezte. Mint joghallgató a magyar irodalmat előszeretettel tanulmányozta, és már jogász korában is írói tehetségének nem egyszer adta jelét. Egyik főmunkatársa volt az akkori debreczeni irott hetilapnak.

De a publicista pályája nem volt az, melyen magát kitüntetni akarta. A gyermekkori ködképek, melyekben magát mint jeles orvost látta, mindinkább határozottabban domborodtak előtte. Ebbeli komoly határozatát szüleivel közölte. »Atyám,« így szólt, »az atyai akarat előtt hajoltam meg, midőn a jogi tanfolyamra léptem és azt bevégeztem; engedd meg tehát, hogy saját hajlamaimat követve, most már az orvosi tudományokat tanulmányozhassam.« A szülők beleegyeztek. És habár Endre tudta, hogy az atyai háztól segítségre nem számíthat, a nélkülözés lehetőségétől sem rettenvén viszsza, az 1835-ik év végén a budapesti magyar tudomány-egyetem orvosi karánál immatriculáltatta magát.

Itteni tanulmányainak ideje alatt anyagi szükségleteit maga szorgalma folytán szerzett keresményéből fedezte. Több előkelő családnál mint társalgó nyert alkalmazást. Az orvosi tanulmányokat 1840-ben végezte be kitünő sikerrel. 1841-ben orvostudorrá avattatott Pesten. Ez évben, mint említém, pár óra Bécsbe ment, hogy az ottani orvosi koryphaeusoktól eredt orvostani újabb vívmányokat elsajátítsa. Az orvosi gyakorlat terére lépven, Stahly, id. Bene Ferencz, Piskovits, Balassa tanárok vezetése alatt az orvos-sebészti gyógyászat terén nagy jártasságra tett szert. Balassának ő volt első tanzéki segédje.

Mint kezdő orvos Szerencsy personalis házánál orvosi foglalkozásának élvén, e férfin összekerítettései után, különö-

sen midőn a personalissal Balaton-Füredre utazott és vele innét a vidéken nagyobb körutakat tett, bő alkalma nyílt, hogy a legelőkelőbb hazafiakkal megismerkedjék. 1841-ben az István cs. kir. főherczeg pártfogása alatt levő természettudományi társulat másodtitkárává választotta, 1843-ban sebésztudorrá avattatott, ugyanez évben a budapesti orvosegyesület rendes tagja lett.

Miután Balassa tanár alatti kórodai segédi állomását, melyet három évig főnökének nagy meglegedésére, kiváló sikerrel töltött be, elhagyta volt, 1846-ban a párisi, londoni és berlini egyetemet látogatta meg, hol Ricord, Deville, Diefenbach buzgó tanítványa volt.

Hazatérvén még ez évben, a budapesti m. kir. egyet. orvosi kar tagjává választotta; 1848-ban a m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter orvosfacultási titkárrá nevezte ki, mely kivételes tisztet csak kevés hónapig viselte. 1849-ben Pest város tanácsa őt a sz. Rókus közkórház második sebészeti osztályának főorvosává választotta.

Ezentúl mindinkább terjedő orvosi gyakorlatra tett szert, 1849-ben a május hó 5-től 21-ig tartott bombázás alatt a kórházi választmánynak a városi tanácshoz beterjesztett jelentése szerint törhetetlen buzgalomnak adta jelét. Ez idő alatt a kórházban bátran megállott helyén, és emberbaráti készséggel sietett a sérülteknek segílyt nyújtani.

1849-ik október 22-én házasságra lépett, feleségül vévén Lumnitzer Juliát, Lumniczer József köztiszteletben álló, tekintélyes gazda és jószágigazgató leányát, Lumniczer Sándor jelenleg egyetemi r. k. tanár és közkórházi főorvos nővérét, kivel 28 éven át a legboldogabb házasságban élt.

1850-ben a budapesti kir. orvosegyesület őt másodtitkárává választotta; 1851-ben a magyarhoni földtani társulat rendes és alapító tagjául vette fel. 1858-ban az orvosi egyesületnek első titkárává lett. Ugyanez év decz. 15-én akadémiánk levelező tagjául választotta. 1863-ban a magy. orvosok és természetvizsgálók Pesten tartott IX. naggyűlésén mint titkár működött. 1861-ben az orvos-egyesületnek alelnöke, 1862-ben elnöke lőn; mely tisztet 6 éven át nagy buzgalommal viselte. 1867-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók

Rimaszombaton tartott nagygyűlésének másodelnöke volt. Ugyanez évben Ő Felsége a király, Kovács-Sebestyén Endrét Balassa halála után az országos közegészségügyi tanács elnökévé nevezte ki. 1876-ban a belügyministeriumban az egészségügyi törvény kidolgozására és az országos közegészségügy fölötti véleményadásra alakíttatván egy bizottság, ebben Kovács-Sebestyén nagy tapasztalatával a honi egészségügy érdekeinek előmozdításában kiváló buzgalommal működött. Ugyanez évben ismét elnöke lett az újdön alakított országos közegészségügyi tanácsnak.

A kórházi gyakorlat, a közegészségügy terén szerzett érdemei több ízben lettek elismerve és kitüntetve. 1867-ben Ő Felsége neki a III. osztályu vaskoronarendet és a királyi tanácsosi czimet adományozta. 1875-ben miniszteri tanácsosi czimet és rangot nyert. Sokoldalú kitüntetésben részesült Deák Ferencz nagyhazafi gyógykezelése körüli fáradozásainak elismeréseül. 1874-ben az országgyűlés tagjai hálanyilatkozatot intéztek hozzá, ugyanezt tette Budapest főváros törvényhatósági bizottsága. A nemzet nagy halottja Deák Ferencznek végtisztelettétel intézésére az országgyűlés mindkét háza által kiküldött bizottság külön-külön meleg hangon irt nyilatkozattal adtak kifejezést köszönetüknek. Deák Ferencz orvosi kezelése, mondhatni ápolása körül szerzett kitünő érdemeinek elismeréseül, Ő Felsége a Sz.-István-rend kiskeresztjét adományozta a hű orvosnak, oly kitüntetés, mely eddigelé sem Magyarhonban, sem a monarchia másik felében orvosi működés elismeréseül nem adatott.

Kovács-Sebestyén Endre az országban a legkeresettebb orvosok egyike volt. Nem hiszem, hogy lett légyen hazánkban e században Stahlyn és Balassán kívül orvos, ki oly kiterjedt praxisra tett volna szert. Közkedveltségének fényes jelét egy ízben különösen volt alkalmam tapasztalni. Szabó József, Arányi Lajos barátaimmal együtt utaztunk Kovács-Sebestyén Endrével a magyar orvosok és természetvizsgálók XI-ik nagygyűlésére 1864-ben Marosvásárhelyre. Az utazás fennakadás nélkül Kolozsvárig ment. Azonban a város lakossága és több földbirtokos a környékből megtudván, hogy Kovács-Sebestyén utazásában e várost is érinti, megvárták a kocsit, melyen

utaztunk és Kovácsot megkérték, hogy Kolozsvárrt időzzék. Ott kellett 3 napig maradnia, és a nála jelentkező betegek tömérdek száma folytán csak nagy nehezen tudott a marosvásárhelyi ülésen megjelenni. Rimaszombaton hasonlóképen a vándorgyűlésen tartózkodása alkalmával azon házat, melyben szállásolva volt, az egész vidékről odaözlönlött betegek ostromolták.

E vándorgyűlésen, melynek mint említettem, alelnöki tisztét viselte, 100 darab aranyból álló jutalmat tűzött ki a hazai gyógyfürdőket és ásványvizeket tárgyaló legjobb monographiára. Ahol csak lehetett, hatalmas pártfogása alá vette a honi fürdőhelyeket, melyeknek — mint ezt a hazai fürdőhelyek igazgatóságai és tulajdonosai bizonyíthatják — mindig elsőbbséget adott a hasonhatású külföldiek előtt. A gömörmegyei ajnácskői fürdő emelése körül tanúsított különös buzgalma elismeréseül, e gyógyhely tulajdonosa, báró Kemény Gábor ő nagyméltósága, az ajnácskői gyógykutak egyikének a »Kovács-kút« nevet adta.

Kovács-Sebestyén sebész volt és belgyógyász, mind a két szakmában egyaránt szerencsés. Műtevés terén a sérv-metszésben és a képlőműtételekben tűnt ki. Az ovariectomiával, mely újabb időben hazánkban is gyakran és fényes sikerrel végeztetik, nem tudott megbarátkozni, azt állítván, hogy a petefészektműlők kezelése körül nem járnak el a sebészek a kellő uton, és hogy jönni fog idő, melyben egészen másképp fogják a nevezett műtételt végezni.

Nem mult el nap, melyen több orvosi tanácskozmányra nem hívták volna a fővárosban és vidékre is, mert országszerte ügyes és szerencsés orvos hírében állt.

Magán gyakorlatában egy némely betege kissé komorabb bánásmódját emlegette. Ennek megítélésére elég lesz felhoznom, hogy Kovács-Sebestyén a kórházi betegekkel, tehát az olyanokkal, kik ő reá szorultak, kik nem kényők-kedvők szerint választhatnak orvost maguknak, nemcsak figyelemmel és részvéttel, hanem a leggyöngédebben is bánt el. Ha kórházi beteg üdülésbe lépett és elbocsáttatott, sokszor megajándékozta, sőt ha vidékről volt, utravalót is adott neki. A nagyszámu betegek közül, kik a kórházban mint járó betegek for-

dultak meg, néha tehetősebbek is voltak, ezektől a tiszteletdíjat soha sem fogadta el, hanem a rendelő szobában felállított perselybe tétette, melynek egyik kulcsa a kórház igazgatójánál volt. A befolyt pénzből kórházi szükségletek fedeztettek.

A kórházban még az 50-es években kis kórtani muzeumot alakított, melyben több érdekes csontkészítmény, ütérdag és más sebészi készítményt helyezett el.

Műtődiplomával vagy bizonyítvánnyal nem birt, mert a műtő-növendéki intézmény hazánkban csak az ötvenes évek vége óta áll fenn. Azonban, mint Balassa tanárnak tanszéki segédje, tökéletesen kiképezte volt magát a műtevésben.

Kovács-Sebestyén Endre mint főorvos, vezetője volt a rókus-kórházi első sebészeti osztálynak. Mint ilyen, mintaképe volt a rendnek és lelkiismeretességnek. Pontban reggeli 9 órakor jött osztályára. Előbb elvégezte a végezni való ügyiratokat, azután kezdte a betegek látogatását. Minden betegnél ő maga végezte a teendőket, kötözetett, tisztította a sebeket, a legcsekélyebb dolgot, ha csak lehetett, sem bízta másra. Azután a szükséges műtételeket hajtotta végre. Az operált betegről a kór egész lefolyásában ő maga gondoskodott, ő maga kötözte, s rendelt mindent, mit a beteg állapota megkívánt. Egyáltalában elve volt, hogy mindent maga végezzen, mit maga tenni képes volt, és nem bizni másra olyant, minek elvégzése a beteg állapotára befolyással lehet, úgy hogy osztályán minden akkor és oly módon történt, a mikor és a hogyan a főorvos kívánta. Ez nézetem szerint oka annak, hogy Kovács-Sebestyén műtételeiben oly szerencsés eredményeket birt felmutatni, különösen a sérvmetszésben, ama műtételben, melyről a sebészek joggal bizonyos melegséggel szoktak szólni; melyről Schuh mondta volt, hogy ha a sebésznek működésére más tér nem adatott volna, mint a sérvmetszés, érdemes volna sebésznek lenni, és egy egész életet ez életmentő műtételnek szentelni. Nemcsak az, ki ily operatiót végez, hanem azok is, kik körülötte segédkeznek, bizonyos ünnepélyesség benyomása alatt vannak, melyet előidéz egy beavatkozás, amelynek előre ki nem számítható sok momentumától egy emberélet függ. Kovács-Sebestyén önérzettel mondhatta, hogy

közel 300 sérvmetszést végzett, és hogy ezáltal kézzelfoghatólag majdnem ugyanannyi esetben emberéletet mentett meg. Ily műtétel után ő joggal bizonyos fölényt érezhetett magában, büszke volt arra, mit végzett, és nem csoda, hogy ő ép úgy, mint más nevezetes orvosok, önérzettel lépett fel, nem hajlongott az emberek előtt, kiket szenvedéseik oly gyakran figyelmeztetnek mindennek mulandóságára.

Kórosztályán a műtételek befejezése után a járó betegekre került a sor; ezek száma évenként pár ezer volt, és az ország minden tájáról sereglettek össze. Osztályán, amint maga volt a rendnek példányképe, ép úgy szigorúan megkövetelte mindenkitől azt, kinek ott dolga volt. Mily lelkiismeretes volt ő főorvosi tisztében, kitűnik abból is, hogy soha fél napra sem távozott el Budapestről a nélkül, hogy erre hivatalbani főnökétől, a kórház igazgatójától, mint a kórházi szabályzat megkívánta, engedélyt ne kért volna. Ezt megtartotta élte végéig, dacára annak, hogy társadalmi rangban fölötte állt kórházi főnökének.

Valamint a magánéletben takarékos ember volt, ugy osztályán is igyekezett gazdálkodni, de nem a betegek rovására, mert ezeknél nem takarékoskodott.

Kovács-Sebestyén Endrének irodalmi működése különösen fiatal korában elég nagy volt, és kiterjedt az orvosi tudományra ép úgy, mint a közegészségügyre is. Számos szakbeli munkálatai közül kiemelem a következőket:

A vegytan szükségességéről, hatásáról általában s különösen honunkra alkalmazva. (M. orv. és term. Munk. 1841. 28—47. lap). Ez értekezésben bőven és kimerítően tárgyalja a vegytan történelmét, hasznát az alkalmazott tudomány és művészet minden ágában; lelkes szavakban emlékszik meg Schuster és Bugát tanárok törekvéseiről a vegyészeti tudománynak hazánkban terjesztése és vegytani műnyelv alkotása körül és felhívja a hazai orvosokat és természetvizsgálókat a vegytannal bővebben foglalkozni, és az e téren tett külföldi fölfedezéseket itthon értékesíteni. Ez értekezés, melyet a magyar orvosok és természetvizsgálók első, Pesten tartott nagygyűlésén olvasott fel, élénk visszhangra talált a honi orvosok és természetvizsgálóknál.

Alelnöki beszéd (U. o. XII. 1868. 100. l.).

A jobb felső állcsont csonkolása (U. o. XII. 1868. 213. l.).

Nevezetességek egyetemi kórodáinkból. Orvosi tár 1844. I. 10. 12. sz.

Összeges áttekintése az egyetemünk sebészi kórodájában 1843-ik évben orvosolt és műtett betegeknek. U. o. 1844. II. 9. sz.

A magyar királyi egyetemenél a gyakorlati sebészet hallgató termében a kénégennyel tett kísérletekről. U. o. 1847. I. 7. sz.

Tapasztalati közlések a m. kir. egyetem sebészi kórodájából, tek. Balassa János tanár előadásai után közli K. S. E. Orvos-Sebészi Évköny. V. 1844. I. 88, 144., 244., 289. II. 29., 64. l.

A kir. magyar természettudományi társulat története. M. Term. Társulat Évk. I. 1841—45. I. l. — U. o. 1845—50. u. o. 1845—50. I. l.

A kir. m. természettudományi társulat. Társalkod. XVI. 1847. 26. sz.

Zur Pharmacodynamik des Alaper Mineralwassers. Zeitschrift für N. u. Heilk. 1853. I. 42. sz.

Vér- és vizesérv ritkább nemei. Orv. Hetilap. 1857. 6. sz. E cikkben közöl egy akkor még ritkán észlelt esetet, melyben vérsérv erőlködésnél történt érrepedésnek volt következménye és fejtegeti az e kór sebészi kezelésére vonatkozókat. Továbbá egy észlelt eset közlésével leírja a hasürrrel közlekedő vizesérv tüneteit és czélszerű kezelését.

A ronsoló orrfekélyek gyógyítása körüli tapasztalatok U. o. 1858. 26., 28., 50., 51. szám. E cikkekben a kórosztályán előfordult ronsoló orrfekélyek gyógyítását tárgyalja, és számos műtétet közöl, melyet a ronsoló orrfekélyek hegedése folytán támadt alakbeli rendellenességek megszüntetésére hazánkban akkor még ritka szép sikerrel hajtott végre.

Jobboldali Stenon-féle vezetékcsipoly esete, az elválasztott folyadék vegybontásával (U. o. 1861. 2., 3. sz.) című közleményben nyálcsipoly kutaszolás által történt gyógyulásának egy esetét írja le.

A pesti közkórházi orvosok jelentése a kórház szükségére nézve. U. o. 9., 10. sz.

A gégemetszés egy esete. U. o. 1862. 6., 8. sz.

Az orvoskar államorvostani javaslatainak tervezése. Gyógyászat. 1867. 10. sz.

A viz élettani tekintetben és különösen a czigelkai gyógyviz. M. akad. Ért. Math. és Term. Oszt. 1859. 243. l.

Orvostudori értekezés a hebegésről. Trattner Károly. 8. r. 50. l.

Javaslat az álladalmi közegészség és orvosi ügy rendezéséről hazánkban. Az orvosi kar választmánya tervezete szerint fogalmazta K. S. Pest, 1848. nyom. Landerer és Heckenast. 8. r. 31. l.

Emlékbeszéd néhai idősb dr. Bene Ferencz volt egyetemi tanár és igazgató, cs. k. tanácsos felett, melyet az orvosgyűletnek 1858. okt. 9-kéni gyűlésén tartott. Pest, 1858. Nyom. Müller Emil.

Gyakorlati sebészet. Balassa tanár előadásai nyomán kiadta K. S. E. I. r. 6 köre metszett táblával.

Mint gyakorló orvos és sebész Kovács-Sebestyén a legjobbak közé tartozott. A kórbuvarlat tudományos és műelvéinek gyakorlati alkalmazásában kitűnően működött.

1850. óta óriási léptekkel ment előre a közbizalom és kitüntetések útján; megjegyzendő, hogy bármily tömött volt előterme a segélyét keresőkkel, ő mindenkor legfőbb büszkeségét helyezte abba, hogy magyar hazafiak, írók, művészek önzetlen gyógyítója, ápolója legyen. Gyógykezelt Vörösmartyt, Bajzát, Arany Jánost, Garayt, Vahot Sándort s más kitűnő írókat. Garay, orvosa működését egy költeményben, melyet e beszéd végén közlünk, magasztalta. Kovács-Sebestyén azonkívül a nemzeti színház tagjai iránt, ha megbetegedtek, mindig a legnagyobb előzékenységgel viselkedett. És ki nem emlékszik ama fáradatlan önfeláldozásra, melylyel Deákot, kedves komáját éveken át ápolta? Éjjeleket töltött mellette a már maga is törődött és fáradt ember.

Jó hazafi volt; a hazának mindenkor hiven szolgált akkor is, midőn a haza érdekeinek előmozdítása személye és saját érdekeinek veszélyeztetésével járt. — Midőn az

1849-ki szomoru események után következett absolutisticus kormányzat alatt az egyesületi élet teljesen megszűnt, midőn az egyletek feloszlottak, és a tudományos társulatokban is csak nehezen engedtetett meg a tagok összejövetele, a kir. magy. természettudományi társulatnak fentartása, működésének folytonossága kiválóan Kovács-Sebestyén Endre fáradhatlan és akadályoktól vissza nem riadó buzgalmának volt köszönhető. Az, hogy e szomoru időkben a budapesti kir. orvosegyesület is némikép tudott feladatának megfelelni, Wagner János akkori elnökön kívül K. S.-nek mint titkárnak róható fel érdemül, ki egész nyilvános tevékenységében a honi nyelvnek és a nemzet érzelmeinek, a hol lehetett, érvényt törekedett szerezni.

Folytonos összeköttetésben élt a közélet és irodalom embereivel és vendégszerető házánál majdnem hetenkint találkoztak Horváth Mihály, Székács József, Tóth Lőrincz, Takács távirdai főnök, Kenessey Kálmán miniszteri tanácsos, Török superintendens, Várady Károly és más barátai. Ez alkalmakkor ragyogott a ridegnek látszó, száraz modorú férfiú, meleg és gazdag kedélye egész fényében. Barátaihoz melegen ragaszkodott; közczélokra, különösen szegények, árvák fölsegélésére nemesen adózott.

A nála tartatni szokott whist-estélyeknél a nyereség mindenkor az árvaház perselyébe ment, melyet kedves leánya kezelt, s mely minden télen át biztosan jövedelmezett a mondott célra.

Segédorvosainak, ha hivataloskodásuk ideje alatt buzgalmat fejtettek ki, s szakavatottságra tettek szert, további nyilvános működésükben mindig örömet nyújtott segédkezet. A hazában sok orvos van előkelő hivatalbeli állásban, ki pályáján való előhaladását Kovács-Sebestyénnek, a komoly törekvés mindenkor kész támogatójának köszönheti.

Életében tanusított ez iránybani nemes intencióinak családjá dicséretet érdemlő módon felelt meg, midőn számos egyéb jótékonycélú adományokon kívül, fiatal orvosoknak szakmájukbani kiképzésére tizenkétezer forintnyi alapítványt tett.

Kovács-Sebestyén Endrében a tudós felett uralkodott

a győgyművész; ő nem szeretett foglalkozni tudományos rendszerrel, skepsise mérsékelt volt. A therapia volt ama szakma, melyben orvosi működése minden sugara összpontosult; nem sodortatta el magát az orvostanban oly gyakran fellépő divatáramlatok által; gondolkodó, a szenvedőkön minden lehető módon és alkalommal segíteni törekvő orvos volt. A gyógyászati művészet terén méltó hirben részesült. Szakavatottságát elismerték szaktársai, azok is, kik akár a tudomány dolgában, akár társulási összeköttetések folytán az övétől eltérő uton haladtak. Orvosi teendőiben buzgalom tekintetében nem multa fölül őt senki és a sors megadta neki azt, mit nem sok halandónak szokott osztályrészül juttatni, hogy hírének, közkedveltségének és szellemi erejének tetőpontján, fáradságos és gyakran komor orvosi működésének közepette, váratlanul és szenvedés nélkül életét befejezhette. Midőn Kovács-Sebestyén Endre 1878. évi május hó 17-én hivatása teljesítése közben hirtelenül meghalt, az egész ország fájlalta szakembereink egyik legjelesebbikének vesztét. Adja az ég, hogy még sok oly tetterős, a nyilvános életben még sok oly buzgón működő férfiúval dicsekedhessék e haza!

Kovács Endréhez.

Én is beléptem, mint ti, jó barátim
Új évbe, s én is egy lépéssel ismét
Közelb jutottam siromhoz. . . . Nem úgy!
Sirt emlegetni rút kislelkűség
S még háladatlanság is volna tőlem,
Sirt épen akkor, amidőn barátom!
Ép' e borongó tartomány határa
Mellől ragadtál el — barátodat.
»Miért halna még meg — gondolád magadban,
S szived megindult rajtam — e poéta?
Még számolása van bűnös fejének
E földi léttel s ennek ő vele;
Felét elálmadozta életének,
S másik felével tartozásban áll
Három derék kis gyermek ellenében,
Kikről (a költők mind könnyelműek)
Akkor jutott eszébe számadást
Vezetni, már midőn nyakára nőnek.
Csak rója le — mondád — csak rója le
(A versek úgy is jó keletre kaptak
Ujabb időben nálunk) tartozását,
S izzadjon János, hogyha Jancsi hűselt.«
Imigy okoskodál bizonynal, Endrém!
És viszszaadtad tagjaim erejét
S lelkem derűjét. S mondhatom, helyesebben
Nem okoskodott Plátótul Hegelig,
Okosbat nem tett senki Aeskuláptól
Kezdvén e szent máig, mint te, barátom!
Midőn a dolgot úgy intézted el,
Hogy a halál hideg, fagyos kara
Helyett baráti hő karodba hulljak,
Hogy a sötét sirnak vak éjjele
Helyett szerette nőm kedves szemébe
Nézhessek újra; olvassak gyönyört
És életűdvőt a tavaszvirányon,
Mely három, életvidám gyermekem
Arczán mosolyg felém. Megáldjon Isten,
Mint áldhat embert, e jó tettedért!

És mennyi szenvedéstől s mily kioktól
 Mentéd föl együtt gyötrött testemet!
 Ezeknek útját is kettéhasítva,
 Azokba úzó üszköket bocsátva,
 Émezt saját kinjába fojtva, azt
 Álló helyén megölve, kit hogy értél,
 S ki hogy kereste; szóval, mind leverted,
 Mint Sámson a filiszteushadat,
 Őket, s kipusztult szenvedő barátod
 Testéből a szörnyeknek táborá.
 Jo utat! Isten adjá, hogy soha
 Ne érjenek, se árva tagjaimban,
 Se ellenségemben föltámadást.
 Egy kint tudok csak e gyötrő kínokhoz
 Hasonlított, a kint, mit még mikor
 Lapot szerkeszték, a töméntelen
 Novella-forgács s a még drágalátosb
 Vers-nyers okoztak gyakran bús fejmemnek.
 Ezek elől azonban, édes Endrém,
 Mégis legalább az ember megfutamhat,
 Mint azt saját példámon láthatád.
 De már a sáska csúsz elől futamni,
 Kiváltha újra lábaimba szállna:
 Kissé nehéz mesterség, ugy-é bár?
 Hacsak, mikép most is től, ő kegyelmét
 Nem futtatod meg inkább én helyettem.

De, Te, barátom, nem lész oldalamnál
 Mindig, s ha orvost lelnék is bajomnak,
 Orvos-barátot, mint nekem Te voltál,
 Alig hiszem; s oly bensőt, hűt — soha!
 E szives és önzéstelen barátság
 Volt a cukor por, melylyel lapdacsid,
 S még sokkal inkább fájdalomim keservét
 Megédesítéd, volt a kórözőn
 Hullámiban reményem horgonya,
 S felüdülésem biztos gyámbota,
 Melyen barátod most éléd döcög,
 Hogy egy meleg szót mondjon hálaul,
 S e kézzszorításban, ha kell, viszont
 Átadja szívét... ámde mit beszélek?
 Hiszen barátságunk már kötve rég, —
 Csak koszorút hozott rá az ujév.

Pest, jan. 18-án, 1845.

Ölelő barátod s tisztelőd
Garay János.

módja. Szabó. 16 kr. — IX. A gombák jelleme. Haszlinzky. 10 kr. — X. Adatok a zsírfelszívódáshoz. Thannoffer. 80 kr. — XI. Adatok a madárszém fésűjének szerkezetéhez és fejlődéséhez. Mihálkovics. 25 kr. — XII. A vese vérkeringési viszonyairól. Högyes. 50 kr. — XIII. Rhizidium Englenae Alex. Braun. Adalék a Chytridium félék ismeretéhez. Dr. Entz. 30 kr. — XIV. Vizsgálatok az emlősök fülsigájáról. Dr. Klug. 40 kr. — XV. A pesti egyetem ásványtárában levő földpátok jegeczsorozatai. Abt. 60 kr.

Negyedik kötet. 1873.

I. A magyar gombászat fejlődéséről és jelen állapotáról. Kalchbrenner. 25 kr. — II. Az Aethyloxalátnak hatásáról a Naphtylaminra. Balló. 10 kr. — III. A salvinia natans spóráinak kifejlődéséről. Jurányi. 20 kr. — IV. Hyrtl Corrosio-anatomiája. Lenhossek. 10 kr. — V. Egy új módszer a földpátok meghatározására közetekben. Szabó. 80 kr. — VI. A beocsini márga földtani kora. Hantken. 10 kr.

Ötödik kötet. 1874.

I. Emlékbeszéd Kovács Gyula fölött. Gönczy. 10 kr. — II. Magyarország téhelyröpiének futonczféléi. Frivaldszky. 40 kr. — III. Beryllium és aluminium kettős sók. Welkov. 10 kr. — IV. Jelentés a Capronamid előállításának egy módjáról. Fabinyi. 10 kr. — V. Időjárási viszonyok Magyarországon 1871. évben; különös tekintettel a hőmérsékre és csapadéokra. 7 táblával. Schenzl. 50 kr. — VI. A Nummulitok rétegzi (stratigraphiai) jelentősége a délnyugati középmagyarországi hegység ó-harmadkori képződményeiben. Hantken. 20 kr. — VII. A vízből való élet- és vagyonmentés és eszközei. Kenessey. 20 kr. — Adatok a látahártya-maradvány kórodai ismeretéhez. VIII. Hirschler. 15 kr. — IX. Tanulmány a régi zsidók orvostanáról. Dr. Rózsay. 25 kr. — X. Emlékbeszéd Agassiz Lajos k. tag fölött. Margó. 15 kr. — XI. A rakovaci sanidintrachyt (?) és földpátjainak vegyelemzése. Koch. 10 kr.

Hatodik kötet. 1875.

I. Emlékbeszéd gr. Lázár Kálmán felett. Xántus. 10 kr. — II. Dorner József emléke. Kalchbrenner. 12 kr. — III. Emlékbeszéd Török János i. t. felett. Érkövy. 12 kr. — IV. A suly- és a hő állítólagos összefüggéséről. Schuller. 10 kr. — V. Vizsgálatok a kolozsvári m. k. tud. egyetem vegytani intézetéből. Dr. Fleischer. 20 kr. — VI. A knyahinai meteorit meteorit menyileges vegyelemzése. Dr. Than. 10 kr. — VII. A színérzésről indirect látás mellett. Dr. Klug. 30 kr. — VIII. Egy felszíni Hypogaeus. Haszlinzky. 10 kr. — IX. A margitszigeti hévforrás vegyi elemzése. Than. 10 kr. — X. Öt közlemény a m. k. Egyet. vegytani intézetéből. Előterjeszti Than. 20 kr. — XI. A közetek tanulmányozásának módszerei stb. Dr. Koch. 30 kr. — XII. Nyolcz közlemény a m. k. egyetem vegytani intézetéből. Előterjeszti Than. 30 kr.

Hetedik kötet. 1876.

I. Vizsgálatok a kolozsvári m. k. tud. egyetem vegytani intézetéből. Közli Dr. Fleischer. 20 kr. — II. Bárány Prónay Gábor emléke. Haberern. 12 kr. — III. A légnyomás változásainak pontos meghatározásáról. Schuller. 10 kr. — IV. Négy közlemény a m. kir. orvosi tanintézetből. Bemutatja Dr. Thannoffer. 50 kr. — V. Pólya József emléke. Dr. Török. 10 kr. — VI. Tanulmányok a talajabsorbtiója fölött. Dr. Pillitz. 20 kr. — VII. A szőlő öbölje. Haszlinzky. 10 kr. — VIII. Az agy féltékének és a kis agynak működéséről. Balogh. 40 kr. — IX. Krystálytani vizsgálatok a betléri wolynon. 3 képtáblával.

Sz é c s k a y. 30 kr. — X. Az agy befolyásáról a szívmozgásokra. B a l o g h 10 kr. — XI. Két isomér Monobromitronaphthalinról. Dr. F a b i n y i. 10 kr. — XII. Kubinyi Ferencz és Ágoston életrajzuk. N e n d t v i c h. 10 kr. — XIII. Jelentés Görögországba tett geológiai utazásairól. Dr. S z a b ó. 10 kr. — XIV. A felső-bányai trachit wolframitja. 1 táblával. Dr. K r e n n e r. 10 kr. — XV. Vizsgálatok a kolozsvári m. k. tud. egyetem vegytanintézetéből. 6) A cyansav vegyületek szöveti alkatáról. Dr. F l e i s c h e r. 10 kr. — XVI. A villanyosság kiegyenlődése a szikrában és a szigetelőlk oldalinfluentiája. K o n t. 10 kr.

Nyolczadik kötet. 1877.

I. Az isogonok rendhagyó menetéről Magyarország erdélyi részeiben. S c h e n z l. 40 kr. — II. A hortobágyi keserűvíz elemzése. Dr. S c h v a r c z e r. 10 kr. — III. Adatok a járulékos gyökerek fejlődéséhez. S c h u c h. 10 kr. — IV. Vizsgálatok a fulminátok (dursavvegyek) vegyalkata felett. Dr. S t e i n e r. 20 kr. — V. Az emberi vese Malpighi-féle lobrai. L e n h o s s é k József. 20 kr. — VI. Adalékok a kárpátok földtani ismeretéhez. H a n t k e n Miksa. 10 kr. — VII. Tanulmányok az aldehidek vegyületeiről phenolokkal. (Első értekezés.) D i - h y d r o x y p h e n y l - a e t h a n és vegyületei. Dr. F a b i n y i Rudolf. 10 kr. — VIII. Magyarhoni Anglesitek. Székfoglaló értekezés Dr. K r e n n e r József Sándortól. (9 táblával.) 20 kr. — IX. A vas kémiai alkata és keménysége közötti vonatkozások. K e r p e l y A n t a l tól. Két táblával és több rajzzal a szöveg között. 20 kr. — X. Ásvány- és kőzettani közlemények Erdélyből. Dr. K o c h A n t a l lev. tagtól. 20 kr. — XI. Emlékbeszéd Dr. E n t z Ferencz a m. tud. akadémia levelező tagja fölött. G a l g ó c z y Károly, lev. tagtól. 10 kr. — XII. Hőmennység-mérések. S c h u l l e r Alajos és dr. W a r t h a Vincze tanároktól. Egy táblával. 20 kr. — XIII. Folyékony cyansó vas-nagyolvasztóból. Közli K e r p e l y A n t a l l. tag. 10 kr. — XIV. Dolgozatok a k. m. tud. egyetem élettani intézetéből. Közli J e n d r á s s i k J e n ő l. tag. 50 kr. — XV. Lázás bántalmak egyik okbeli tényezőjéről. Székfoglaló értekezés. B a l o g h Kálmántól. 20 kr. — XVI. Szibériai és délamerikai gombák (Fungi e Sibiria et America Australi.) K a l c h b r e n n e r Károly r. tagtól. Négy táblával. 60 kr.

Kilenczedik kötet. 1879.

I. Adatok a dentinfogak finomabb szerkezetének ismeretéhez. T e s c h l e r György reáliskolai tanártól Kőrműczbányán. 7 táblán rajzolt 28 ábrával. 60 kr. — II. A ditroi syenittörmzs kőzettani és hegyszerkezeti viszonyairól. K o c h. 1 tábla rajzzal. 30 kr. — III. A gyuladásról. T h a n h o f f e r. 3 tábla rajzzal. 40 kr. — IV. Nehány gázkeverék színképi vizsgálata. L e n g y e l. 1 tábla rajzzal. 10 kr. — V. Uj adatok Magyarhon kryptogam virányához az 1878. évből. H a z s l i n s z k y 10 kr. — VI. Agyszöveti vizsgálatok. L a u f e n a u e r. 2 tábla rajzzal. 10 kr. — VII. Emlékbeszéd Balla K. felett. G a l g ó c z y. 10 kr. — VIII. Az érverésről T h a n h o f f e r. 64 fametszvény és 1 tábla. 50 kr. — IX. Urvölgyit egy új réz-ásvány. S z a b ó. 1 tábla rajzzal. 10 kr. — X. A Pinguicula alpina mint rovarrevő növény. K l e i n G y u l á t o l. 2 tábla rajzzal. 20 kr.